

Моделі розвитку особистісної зрілості майбутніх психологів у процесі їх професійної підготовки

У статті розглядаються моделі розвитку особистісної зрілості майбутніх психологів у процесі їх навчання у вузі, розкрито методи і форми професійної підготовки, що сприятимуть формуванню рис зрілої особистості.

Ключові слова: особистісна зрілість, майбутній психолог, професійна підготовка.

В статье рассматриваются модели развития личностной зрелости будущих психологов в процессе их обучения в вузе, раскрыты методы и формы профессиональной подготовки, которые будут способствовать формированию черт зрелой личности.

Ключевые слова: личностная зрелость, будущий психолог, профессиональная подготовка.

Особистісна зрілість – динамічний феномен, який формується під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. Важливим для розвитку особистісної зрілості є спеціально організовані умови навчання і виховання у загальноосвітньому закладі, у виші і т. д. Тому значущим є створення відповідного навчально-виховного середовища, яке б сприяло особистісному зростанню його вихованця.

Особливо важливою особистісна зрілість є для майбутнього психолога, оскільки вона входить до моделі його професійно значущих якостей. Тому майбутній психолог, як суб'єкт навчально-виховного процесу, обов'язково потребує створення умов для розвитку його особистісної зрілості. Досягнення особистісної зрілості в процесі професійної підготовки забезпечить йому ефективне виконання професійної діяльності в майбутньому.

Сьогодні не розроблено цілісної моделі для розвитку особистісної зрілості майбутніх психологів у процесі їх професійної підготовки. В більшості випадків підготовка психологів обмежується наданням їм відповідної інформаційної бази з навчальних дисциплін. Але професійна підготовка також повинна спрямовувати майбутніх психологів у напрямку до професійного зростання і самовдосконалення. Особистісний компонент підготовки для цих студентів є особливо значущим, оскільки їх особистість – основний інструмент психологічної допомоги.

Концептуальні підходи до формування особистості майбутніх практичних психологів відображено в працях В. Г. Панка, Н. І. Пов'якель, Н. В. Чепелевої та ін. Разом з тим, проблема розвитку особистісної зрілості майбутніх психологів під час їх навчання у вузі є недостатньо дослідженою. Це стало метою для написання статті – вивчити моделі розвитку особистісної зрілості майбутніх психологів під час їх професійної підготовки.

На думку О. О. Реана, показником особистісної зрілості психолога і умовою її досягнення є потреба у саморозвитку і самоактуалізації психолога [18]. Більшість науковців, які вивчають особливості професійної підготовки майбутніх психологів, говорять про важливість самоактуалізації цих фахівців як умови досягнення ними особистісної зрілості. Останні дослідження особливостей самоактуалізації і особистісного змінювання майбутніх психологів у процесі професійної підготовки стосуються праць П. П. Горностая, Л. В. Долинської, Ю. Г. Долинської, Л. М. Кобильник, О. О. Міненко, Л. В. Мови, Т. С. Яценко та ін. За словами О. О. Міненко, стрижнем психологічної готовності до професійної діяльності психолога-практика є особистісне зростання спеціаліста, що передбачає не лише розвиток особистості, а й прагнення до найповнішого розкриття власного потенціалу та готовність до самозмінювання [10, с. 176].

Операційним аналогом особистісної зрілості І. Я. Шемелюк називає самоактуалізацію [20]. Л. М. Кобильник визначає самоактуалізацію у вузькому розумінні як вроджену тенденцію до безперервного розгортання свого необмеженого творчого потенціалу у навчально-професійній діяльності [9]. Л. М. Кобильник складено програму стимулювання самоактуалізації особистості майбутніх психологів у навчально-виховному процесі. Програма складається з двох блоків: інформаційного і тренінгового [9].

На інформаційному етапі програми стимулювання самоактуалізації особистості майбутніх психологів проводиться робота з активізації самопізнання шляхом реалізації інформаційного блоку, що складався з двох етапів. На етапі прагнення створюється мотивація на відвідування занять у експериментальній групі з метою активізації у студентів бажання змінити себе. На етапі усвідомлення активізація самопізнання студентів здійснюється шляхом ознайомлення їх з основними положеннями гуманістичної теорії, з чинниками, що сповільнюють процес самоактуалізації особистості.

Одночасно з реалізацією інформаційного блоку майбутнім психологам пропонується виконати завдання тренінгового блоку, що проходить у два етапи. Перший етап – визнання – студенти вчать відділяти свої думки, почуття та вчинки від почуття власної

гідності, самооцінки, концентруватися на теперішньому, а не на минулому чи майбутньому. Другий етап тренінгового блоку – це етап вибору, який виникає з того моменту, коли студент починає з готовністю себе приймати. Наступним етапом тренінгової програми є виконання студентами творчого завдання “Як я планую провести наступні 10 років мого життя”.

Л.В. Мова зауважує, що ефективною для забезпечення процесу особистісної самореалізації майбутніх психологів може виступити форма тілесно-орієнтованої та танцювально-рухової тренінгової роботи, що побудована за гуманістичними принципами та використовує нетрадиційні активні засоби фахової підготовки і особистісної самореалізації майбутніх психологів: робота з тілом, рух, танець, спеціально підібраний музичний супровід [11]. Завдяки особливій структурі тренінгових програм є можливість діагностики (виявлення непродуктивних форм поведінки з метою самопізнання), корекції (самовдосконалення), формування (саморозвиток) та закріплення нових стратегій поведінки.

О.О. Міненко зауважує, що керованість процесом особистісного змінювання може мати місце в межах професійної підготовки у формі інтенсивного спеціально організованого навчання – психологічного тренінгу формування професійно значущих новоутворень, що розглядаються як результат процесу особистісного змінювання майбутніх психологів [10].

О.О. Міненко виділяє такі завдання тренінгу:

- на особистісному рівні: а) опрацювання студентами-психологами власних проблемних зон; б) розширення власної моделі реальності шляхом комунікацій з іншими моделями – реальностями, вираженими у формі наративу;
- на професійному рівні: а) ознайомлення з різними моделями реальності, що сприяє розхитуванню ригідних конструктів майбутнього психолога та розширює професійну ідентичність; б) формування уміння розподіляти відповідальність з клієнтом у терапевтичних відносинах; в) отримання першого професійного досвіду через процес взаємодопомоги [10, с. 111].

Навчально-виховний процес у ВНЗ повинен бути спрямований на формування професійної ідентичності, в основі чого лежать такі складові особистості психолога, як прагнення до особистісного зростання та самоактуалізації, професійна свідомість, професійне мислення, креативність, критичне мислення. На думку О. О. Міненко, найбільш ефективним шляхом формування професійної ідентичності є активні методи навчання, а саме психологічний тренінг, спрямований на формування професійно значущих

новоутворень, які є результатом процесу особистісного змінювання. Формування професійно значущих новоутворень в процесі цього тренінгу відбувається за умови включення студентів-психологів в інтенсивний, спеціально організований процес групової комунікації індивідуальних моделей реальності, виражених у формі текстів-нарративів [10, с. 178–179].

На думку Л. В. Потапчук, становлення особистісної зрілості відбувається у процесі активної діяльності [15, с. 150]. Дослідниця зауважує, що розвиток особистісної зрілості успішно відбувається за умови розуміння себе, усвідомлення свого місця у світі, роздумів про минуле, теперішнє і майбутнє, без розвинутої рефлексії неможливе успішне формування особистісної зрілості [15, с. 152]. За словами Л. В. Потапчук, для активізації розвитку компонентів особистісної зрілості найбільш ефективними є індивідуальні форми роботи: консультування, бесіди з урахуванням індивідуальних особливостей особистості, елементи навчальної психодіагностики [15, с. 158].

Г. Ю. Кравець виділяє фактори, які активізують розвиток особистісної зрілості студентів у процесі професійної підготовки у ВНЗ:

- 1) особистість викладача;
- 2) самовдосконалення як усвідомлене та цілеспрямоване удосконалення особистості самої себе, яке розглядається у єдності його складових процесів: самооцінки, самоствердження, само-реалізації та самовиховання;
- 3) система соціально-професійного виховання, яка забезпечує багатогранне самовираження та самовияв студентів у соціально і професійно значущій діяльності [8].

Успішність впливу цих факторів на активізацію розвитку особистісної зрілості студента відбувається за умов: організації гуманістичного спілкування викладачів і студентів; наповнення освітнього процесу змістом, який стимулює особистість до вияву сенсу свого розвитку та породжує потребу особистості в професійному саморозвитку; використання у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу спеціально розробленої системи ціннісно-сміслових методів та форм (вправ, завдань, тренінгів), які стимулюють розвиток особистісної зрілості у студентів [8].

На думку О. В. Темрук, ефективним засобом розвитку особистісної зрілості є соціально-психологічний тренінг, який дозволяє вдосконалити ті компоненти особистісної зрілості, які об'єктивно піддаються формуванню за відносно короткий проміжок часу та є професійно-значущими для особистості майбутнього професіонала (ставлення до свого Я, життєва установка, здатність до психологічної

близькості з іншими людьми), і формувати професійно-педагогічну спрямованість. О. В. Темрук зауважує, що “тренінг особистісної зрілості має містити вправи на формування адекватної самооцінки, позитивного ставлення до себе і майбутньої професії, розвиток емпатії, формування довіри, розширення професійно-ціннісних орієнтацій, розвиток професійних здібностей, гуманістичної спрямованості, особистісне зростання” [16, с. 198].

Особлива увага у психологічній літературі приділяється активним методам навчання як засобу підготовки майбутніх психологів (О. Г. Біла, Т. І. Білуха, Б. Б. Іваненко, І. М. Сергієнко, Т. С. Яценко та ін.). У дослідженні Т. І. Білухи доведено, що лише за умови інтеграції традиційної системи навчання з вихованням та психокорекцією можлива самоактуалізація та особистісний розвиток майбутніх психологів-практиків [4].

Метод активного соціально-психологічного навчання був розроблений Т. С. Яценко [21]. Це глибинний процес, наслідком якого є конструктивні зміни у психіці особистості. Суб’єкт набуває не лише нових знань про себе, а й формує здатність до аутопсихокорекції, довготривалої роботи над собою поза груповим процесом. Глибинна психокорекція є передумовою самореалізації і передбачає сильний рушійний мотив для особистісного зростання. Для психолога-практика такий мотив може полягати в оптимізації власного внутрішнього психологічного стану, реалізації у професійній діяльності, набутті самоідентичності та самототожності. Сутність психокорекції в АСПН полягає у розширенні можливостей самореалізації та досягнення бажаних цілей, в упередженні деструктивної поведінки у спілкуванні з іншими людьми [3].

Прийомами пізнання, що застосовуються в АСПН, є: спонтанна невимушена дискусія, психогімнастичні прийоми, рольова гра сценодраматичні прийоми, психомалюнки [6, с. 109–111].

На думку Б. Б. Іваненко, психокорекція в АСПН передбачає навчання самоаналізу та самокорекції [6, с. 101]. Поглиблення самоусвідомлення у процесі психокорекції зумовлює високий ступінь мотивації до самопізнання у майбутніх психологів і долання бар’єрів на шляху оволодіння професійними навичками [6, с. 103]. О. Г. Біла вважає, що одним з показників результативності психокорекційного процесу АСПН є перспективні особистісні зміни, які сприяють професійному зростанню психологів-практиків [3]. Дослідниця зауважує, що у психокорекційному процесі АСПН майбутні психологи-практики досліджують причини власних особистісних деформацій та оптимізують професійно значущі особистісні якості.

На думку В. Г. Панка, важливим для особистісного зростання майбутніх психологів є самопізнання (самодіагностика), самокорекція, самоаналіз та самореабілітація [12]. Діагностичний блок професійної підготовки майбутніх практикуючих психологів передбачає оволодіння основами психодіагностики, застосовуються спеціальні тренінгові техніки, бесіди, консультування. Особистісно-професійна корекція – виправлення виявлених особистісних проблем, формування професійно значущих комунікативних умінь, складання індивідуальної програми корекційної роботи з метою самовдосконалення. Головні навчальні прийоми – активні соціально-психологічні тренінги, тренінги сензитивності, особистісного зростання, індивідуальні консультації та спільна з викладачем психотерапевтична робота з клієнтом, гештальттерапія тощо. Оволодіння прийомами професійної самореабілітації для відновлення внутрішнього балансу відбувається з допомогою прийомів розслаблення, медитаційних технік [11].

А. Асмолов виокремив систему інноваційних технологій: тренінги розвитку особистості та поведінкових умінь, імітаційні, ділові і рольові ігри, групові дискусії, метод моделювання, конструювання професійної ситуації. Психологічний супровід особистісного становлення майбутнього психолога в процесі професійної підготовки повинен будуватися на проходженні чотирьох освітніх модулів: діагностичного для орієнтування, інформаційно-аналітичного, діяльнісно-технологічного і творчо-інноваційного.

Сьогодні день немає цілісної моделі формування особистісної зрілості майбутніх психологів у процесі їх професійної підготовки. Тому у нашому дослідженні ми проаналізуємо моделі розвитку окремих професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів.

Значна увага приділяється розвитку мисленневих і комунікативних процесів психологів у процесі їх професійної підготовки. Такі дослідження належать М. В. Бадаловій (“інтелектуальна готовність”), О. М. Ігнатюк (“творча самодіяльність”), Н. Ф. Литовченко (“інтерпретаційні процеси”), І. М. Кирилук (“ведення терапевтичного діалогу”), Ю. А. Паскевській (“мовленнева компетентність”), Н. І. Пов’якель (“саморегуляція професійного мислення”) та ін.

Н. І. Пов’якель вважає, що процес підготовки практичних психологів вимагає вдосконалення шляхом впровадження спеціальних дисциплін із психологічних основ саморегуляції, психології здоров’я, психології самовдосконалення та саморозвитку, які активізують процеси розвитку професійного мислення майбутнього

практичного психолога [14]. На думку Н. І. Пов'якель, ефективною є програма рефлексивно-творчого тренінг-практикуму, який дозволяє активізувати процес розвитку професійного мислення, що здійснюється шляхом формування у майбутніх практичних психологів рефлексивних і творчих умінь, вирішення фахових завдань [14].

За словами Н. І. Пов'якель, управління процесом професійного розвитку регулятивної культури мислення майбутнього психолога обумовлює застосування різноманітних психолого-педагогічних технологій, форм і методів організації процесу вузівської підготовки фахівців (технологій розвитку професійно-важливих умінь саморегуляції, самоуправління, самообілізації та самокорекції). Професійні навички формуються під час навчання у вузі через учбові ігри, спецпрактикуми і практики з ввідними лекціями і спецсемінарами. Перевірка цих умінь повинна бути не на словесному іспиті, а в учбових іграх, де модулюються реальні ситуації [14].

Н. І. Пов'якель зауважує, що перспективами сприятливого професійного розвитку регулятивної культури мислення майбутнього психолога є: включення у процес професійної підготовки комплексу творчих завдань, самостійна розробка студентами комплексу прийомів і творчих програм (психологічного впливу у професійних ситуаціях, психокорекційних програм за напрямом), застосування різних форм рефлексивних ігор, стимулювання відповідальності, незалежності студентів, обговорення професійно-спрямованих завдань, проведення ігрових семінарських занять, психотехнології саногенного (позитивного, оздоровчого) мислення [14].

М. В. Бадалова звертає увагу на важливість формування у майбутніх психологів інтелектуальної готовності до розв'язування консультативних задач, де значне місце повинні займати:

- поетапне ускладнення і збагачення індивідуального ментального досвіду студентів завдяки включенню до програми професійної підготовки спеціальних психолого-педагогічних технологій;
- цілеспрямоване формування базових інтелектуальних якостей особистості, таких як інтегративність, децентрованість, семантизованість, активність, креативність, стратегічність, узагальненість, афективність;
- створення спеціальних умов, що забезпечують ефективну інтелектуальну діяльність майбутніх психологів: забезпечення програмно-цільової спрямованості педагогічного процесу з формування інтелектуальної зрілості студентів, організаційний, методичний та психологічний супровід

студентів, додержання принципів діалогізму у навчанні, суб'єктний підхід в організації спільної діяльності, врахування індивідуального стилю інтелектуальної діяльності майбутніх фахівців [2].

М. В. Бадаловою розроблено програму психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток інтелектуальної готовності до розв'язування консультативних задач. Тренінг, запропонований дослідницею, являє собою комплекс із трьох систем методичних засобів, відповідно спрямованих: а) на розвиток рефлексивності учасників (метод концептуалізації, прийом рефлексивних контрастів, технологія формування критичного мислення засобами читання та письма, балінтівські сесії, прийом культурних аналогів); б) на розвиток інтелектуальної вихованості та стимуляцію інтелектуальної активності (полілог, мозковий штурм, метод "індукування психоінтелектуальної діяльності", організаційно-діяльнісні ігри, групові дискусії метод "каруселі"); в) на формування інструментальної сторони діяльності майбутніх психологів-консультантів (використовувались евристичні завдання, евристичні та логіко-алгоритмічні способи розв'язування проблемних задач) [2].

О. М. Ігнатович звертає увагу на творчу самодіяльність як умову професійної підготовки майбутніх психологів. За словами дослідниці, психологічний механізм творчої самодіяльності особистості виявляється у високому рівні розвиненості мотиву самоактуалізації студентів [7]. О. М. Ігнатович описує такі прийоми стимулювання творчої самодіяльності особистості майбутніх психологів: імітаційні – моделювання певного виду психологічної діяльності (ігрові (розігрування ролей різної модифікації – інсценування) і неігрові (аналіз конкретної ситуації, мозкова атака, круглий стіл тощо)) та неімітаційні (проблемні лекції, лекції-дискусії, семінари взаємонавчання та ін.). До технік творчої самодіяльності особистості студентів О. М. Ігнатович відносить: спостереження і самоспостереження – як засоби набуття досвіду творчої самодіяльності; екстеріоризація (опредмечування) і інтеріоризація (розпредмечування) – як засоби реалізації досвіду творчої самодіяльності; рефлексія і саморефлексія – як засоби оцінки результатів творчої самодіяльності особистості [7].

Дослідниця виділяє такі форми творчої самодіяльності майбутніх психологів: самостійна робота під керівництвом викладача – самостійний компонент лекційних, семінарських, практичних занять з психології, роботи з літературою, реферування, підготовка до контрольних і курсових робіт, виконання звітів індивідуальних завдань; самостійна індивідуальна творча робота студентів –

моніторинг змісту та умов розвитку особистості; соціально-психологічне обстеження якостей особистості; психологічна профілактика й корекція; консультативна робота; просвітницька робота.

Про важливість формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки говорить Ю. А. Паскевська. Розвиток мовленнєвої компетентності майбутніх психологів здійснюється у формі проведення практикуму з основ мовленнєвої компетентності психолога [13]. Методичне забезпечення практикуму впроваджується у вигляді змодельованої мовленнєвої професійної діяльності з використанням навчально-професійних задач, психогімнастичних вправ і конструювання мовленнєвих ситуацій. Зміст практикуму складається з двох блоків: теоретичний та практичний. Особливістю блоку практичних занять є проблемно-пошукова спрямованість.

У структурі професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів нами виділено відповідальність. Про важливість формування морально-етичної відповідальності особистості майбутнього психолога говорить І. Г. Тимощук. Він вважає, що формування у майбутнього психолога морально-етичної відповідальності як особистісного утворення може бути забезпечене в процесі навчання за спеціальною програмою роботи, що включає теоретичні, практичні і тренінгові складові [17].

Теоретичний компонент програми формування морально-етичної відповідальності включає лекції і семінари для ознайомлення студентів з найбільш представленими у світовій науковій думці філософсько-антропологічними, психологічними, педагогічними, етичними концепціями феномену морально-етичної відповідальності особистості.

Практична частина програми включає роботу проблемно-тематичних груп і психологічної майстерні. Методами для впровадження практичної частини є: психотерапевтичні (групові та індивідуальна психотерапія і психологічне консультування); тренінгові (лабораторний тренінг, тренінг з розвитку сенситивності); методи, що сприяють особистісному росту і стимулюють розвиток самопізнання (тренінг розвитку морально-етичної рефлексії, тренінг комунікативної етичної компетентності особистості та ін.).

На думку І. Г. Тимощука, ефективними для формування морально-етичної відповідальності є дискусійні столи і тематичні семінари, демонстрація кіно- і відеофільмів з наступним їх психолого-педагогічним і філолофсько-етичним обговоренням, аналіз і читання творів художньої літератури, бібліотерапія, відеотерапія, психодрама, терапія творчим самовиявленням і терапія мистецтвом,

психологічні ігри, демонстрація, обговорення й аналіз індивідуальних і групових консультативних та психотерапевтичних сеансів з вирішення психологічних проблем, що сприяли усвідомленню, формуванню і реалізації індивідуальної системи морально-етичних цінностей [17].

Важливою професійно значущою характеристикою особистісної зрілості майбутніх психологів ми вважаємо трансценденцію. Про вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів говорить Х. М. Дмитерко-Жарабин. Вона розробила тренінг рефлексії смисложиттєвих орієнтацій, завдання якого полягає у визначенні студентами життєвих цілей, ієрархії цінностей, пошуку смислів існування [5]. У тренінгу застосовуються елементи художньо-естетичної екзистенційної гри, запропонованої В. П. Москальцем. Результатом проведення тренінгу має бути усвідомлення необхідності постійного професійного самовдосконалення; підвищення показників внутрішньої мотивації професійного становлення майбутніх психологів [5].

Важливою професійно значущою характеристикою особистісної зрілості майбутніх психологів є позитивна Я-концепція. Особливості формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки досліджувала І. П. Андрійчук. Вона експериментально довела, що гармонізація Я-концепції особистості майбутнього практичного психолога пов'язана з реалізацією в практиці принципів особистісно зорієнтованого навчання і гуманістичного підходу [1].

Психолого-педагогічна модель формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів передбачає активізацію процесів самопізнання, самоаналізу, особистісного саморозвитку та формування навичок емоційної і поведінкової саморегуляції. На думку І. П. Андрійчук, гармонізація Я-концепції особистості студентів в умовах навчання у вузі базується на таких теоретичних положеннях:

- реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів в практиці навчально-виховного процесу;
- орієнтація на цінність особистісного досвіду як важливого компонента змісту освіти;
- активізація суб'єктності як умова становлення зрілої особистості;
- стимуляція осмисленого учіння в процесі навчальної діяльності [1].

І. П. Андрійчук вважає, що реалізацію цих завдань забезпечують такі напрямки роботи: діяльність психологічної служби вузу;

використання психології як засобу самопізнання та саморозвитку; організація самостійної роботи студентів, із застосуванням індивідуальних навчально-дослідних завдань; система навчальних практик, що активізує особистісну рефлексію [1].

Важливим є впровадження у навчально-виховний процес підготовки майбутніх практичних психологів активних методів навчання, використання соціально-психологічного тренінгу, що дозволяє розвинути у студентів професійно-важливі якості, стимулювати у них виникнення стійкої мотивації до самостійного особистісного зростання. В процесі роботи можна використовувати такі методи і прийоми активного соціально-психологічного навчання: групові дискусії, аналіз проблемних ситуацій; рольові ігри; вправи на самопізнання і самооцінювання; мозковий штурм; психомалюнок; невербальні прийоми.

Під час вивчення психодіагностики з метою активізації формування навичок саморефлексії та саморозвитку майбутнім психологам можна запропонувати вести щоденники самопізнання і щоденники особистісного зростання (зошити з самокорекції та саморозвитку) [1].

Гармонізація Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів повинна здійснюватись у різних формах і видах навчально-виховної роботи, які органічно взаємозв'язані та спрямовані на досягнення спільної мети (просвітницько-профілактичні бесіди, індивідуальні та групові консультації, активне соціально-психологічне навчання).

Проводяться дискусійні столи й тематичні семінари, переглядаються спеціально підібрані відеофільми з їх наступним психолого-педагогічним аналізом, аналізуються твори художньої літератури, використовуються елементи відеотерапії, психодрами, арттерапії, різні психологічні ігри та ін. психологічних майстерень за спеціалізаціями і проблемно-тематичних груп. По закінченні тренінгу майбутні психологи пишуть творчі роботи (твори на задані теми) і самозвіти, що виступили як матеріал для контент-аналізу [1].

Засобом особистісно-професійної корекції Б. Б. Іваненко вважає супервізію, яка виступає різновидом прийомів психокорекційної підготовки психолога-практика і сприяє фаховому вдосконаленню психолога через самоаналіз власних захисних механізмів [6, с. 113]. За словами О. О. Міненко, надбання дослідницького або аналітичного відношення до своєї роботи є необхідним для формування зрілого спеціаліста-психолога [10, с. 108–109]. Особистісна зміна призводить до зміни самовідчуття психолога, що впливає на його професійну діяльність. На думку Б. Б. Іваненко, “здатність включатися у процес супервізії передбачає наявність високого ступеня

мотивації професійного зростання” [6, с. 118]. Небажання психолога піддавати себе супервізійному впливу може зумовити особистісна проблематика психолога.

Про супервізію як метод підвищення професіоналізму психолога-практика говорить О. Усатенко. Вона вважає, що “супервізійна практика дає змогу суб’єкту усвідомлювати, розуміти й аналізувати свої професійні дії і поведінку, допомагає сформувати професійну індивідуальність, розширює арсенал методів пізнання психіки іншої людини. Тому отримання супервізії з початку професійної діяльності є запорукою постійного фахового розвитку й самоактуалізації психолога-практика” [19, с. 169].

Н. В. Чепелева виділила провідні напрямки підготовки практикуючих психологів, які згрупувала в чотири блоки [12, с. 245–248]. Підготовчий – перший блок, який розпочинається з професійного відбору на відповідні спеціальності. Підготовчий блок повинен включити адаптацію студентів до майбутньої професії першого і другого курсів. Адаптуватися студентам дозволяють тренінги спілкування.

Діагностичний – другий блок професійної підготовки майбутніх практикуючих психологів, який проводиться на другому і третьому курсі. Цей блок передбачає оволодіння основами психодіагностики, поглиблення самопізнання. Під час цього блоку майбутнім психологам важливо відвідати спеціальні тренінги, бесіди, консультування.

Особистісно-професійна корекція – третій блок професійної підготовки майбутніх практикуючих психологів. Він проводиться на третьому та четвертому курсах і передбачає корекцію та формування професійно значущих якостей для психологічної діяльності. Провідними навчальними курсами в цьому блоці є курси психокорекції, психологічного консультування, психотерапії.

Оволодіння прийомами професійної самореабілітації – четвертий блок, який завершує професійну підготовку практикуючих психологів. Студенти навчаються прийомам само- та взаємокорекції, застосовують техніки релаксації, медитації.

На основі інформації про власні якості, отриманої на підготовчому і діагностичному етапах, студент складає під керівництвом викладача індивідуальну програму корекційної роботи для самовдосконалення. Головними навчальними прийомами є активні соціально-психологічні тренінги (Т. С. Яценко), тренінги сензитивності, тренінги особистісного зростання, індивідуальні консультації та спільна з викладачем психотерапевтична робота з клієнтом (студент в такому випадку виступає в ролі асистента-

стажиста). Студенти можуть працювати зі студентами молодших курсів, які будуть в ролі клієнтів. Цей принцип “вертикального діалогу” у навчанні сприяє особистісному зростанню майбутніх психологів і допомагає їм оволодіти важливими техніками психотерапевтичної роботи [12, с. 248].

Отже, важливими для формування особистісної зрілості майбутнього психолога є супервізія, тренінг (особистісного зростання, комунікативності, емпатійності, саморегуляції), ауто-тренінг, релаксація, психогімнастика, ігрові методи (ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, ділові ігри), групова дискусія, проєктивний і психомалюнок, рефлексивний щоденник, АСПН, професійно спрямовані гуртки та ін. Перспективами дослідження є розробка рекомендацій для створення майбутніми психологами власної програми розвитку особистісної і професійної зрілості.

Список використаних джерел

1. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / І. П. Андрійчук. – К., 2003. – 20 с.
2. Бадалова М. В. Формування в майбутніх психологів інтелектуальної готовності до розв’язування консультативних задач : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / М. В. Бадалова. – К., 2004. – 18 с.
3. Біла О. Г. Психокорекційні можливості методу АСПН (на матеріалі підготовки психологів-практиків) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / О. Г. Біла. – К., 2002. – 20 с.
4. Білуха Т. І. Розвиток особистості майбутнього психолога-практика засобами корекційно-виховного впливу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Т. І. Білуха. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
5. Дмитерко-Карабин Х. М. Вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / Х. М. Дмитерко-Карабин. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.
6. Іваненко Б. Б. Особистісна психокорекція майбутнього практичного психолога засобами активного соціально-психоло-

- гічного навчання: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Іваненко Богдана Борисівна. – Черкаси, 2005. – 199 с.
7. Ігнатівич О. М. Психологічні особливості творчої самодіяльності особистості як умови професійної підготовки майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / О. М. Ігнатівич. – К., 2004. – 20 с.
 8. Кравець Г. Ю. Педагогические условия проявления личностной зрелости студентов в учебно-воспитательном процессе вуза: дис. ... к. пед. н.: 13.00.01. / Г. Ю. Кравець. – Иркутск, 2005. – 182 с.
 9. Кобильник Л. М. Стимулювання процесу самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів / Л. М. Кобильник // Актуальні проблеми практичної психології: зб. наук. праць. Ч. 1. – Херсон : ПП Вишемирський, 2008. – С. 175–177.
 10. Міненко О. О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Ольга Олександрівна Міненко. – К., 2004. – 180 с.
 11. Мова Л. В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / Л. В. Мова. – К., 2003. – 20 с.
 12. Основи практичної психології / [В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
 13. Паскевська Ю. А. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / Ю. А. Паскевська. – К., 2006. – 20 с.
 14. Пов’якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Н. І. Пов’якель. – К., 2004. – 40 с.
 15. Потапчук Л. М. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.01 / Л. М. Потапчук. – Луцьк, 2001. – 205 с.
 16. Темрук О. В. Розвиток особистісної зрілості майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Темрук Олена Василівна. – К., 2006. – 198 с.
 17. Тимощук І. Г. Формування морально-етичної відповідальності особистості майбутнього практичного психолога : автореф. дис. на

- здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / І. Г. Тимощук. – К., 2003. – 20 с.
18. Реан А. А. Психологические проблемы акмеологии. Акмеология личности / А. А. Реан // Психологический журнал. – 2000. – №3. – С. 88–95
19. Усатенко О. Супервізія як метод підвищення професіоналізму психолога-практика / О. Усатенко // Психологія і суспільство. – 2008. – №2. – С. 168–172.
20. Шемелюк І. Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості / І. Я. Шемелюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №6. – С. 26–27.
21. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика / Тамара Семенівна Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.

In the article the models of development of personality maturity of future psychologists are examined in the process of their studies in the institute of higher, methods and forms of professional preparation which will be instrumental in forming of lines of mature personality are exposed.

Key words: personality maturity, future psychologist, professional preparation.

Отримано: 29.07.2010

УДК 159.922.72

С.В. Дорофей

Психологічні особливості впливу розвиваючих засобів на інтелектуальний розвиток молодших школярів

У статті розглядаються теоретико-методологічні засади констатуючого експерименту, описується його перебіг і представлено аналіз результатів.

Ключові слова: логічне мислення, класифікація, інтелектуальний розвиток, розвивальне навчання.